

Бойко О. Д.

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

Пішча А. Я.

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

КРИЗА КОМПАРТІЙНИХ СТРУКТУР НА КИЇВЩИНІ В РОКИ ПЕРЕБУДОВИ

Стаття присвячена проблемі кризи компартійних структур на Київщині у роки перебудови. У роботі досліджено причини та природу кризових явищ та процесів у діяльності КППС/КПУ як на загальносоюзному та республіканському так і на регіональному рівні на прикладі Київської області. Для підготовки статті були використані фонди Центрального державного архіву громадських об'єднань та українців, Державного архіву Київської області, опубліковані джерела та наукові праці. У процесі роботи були застосовані такі методи дослідження: історизму, ретроспективний, порівняльно-історичний, аналітичний, системності та ін. Авторами проаналізовано характерні риси та особливості кризових процесів та явищ доби перебудови на прикладі компартійних структур Київщини (зменшення кількості осіб, які бажали стати членами КППС; посилення процесу виходу з партії; помітне скорочення чисельності обласної парторганізації; поступове старіння партійних лав та ослаблення їх оновлення/омолодження; скорочення чисельності управлінських працівників компартійних структур; ліквідація партійних осередків; зміна ставлення до КППС та її членів у суспільстві, зниження рейтингів комуністичної партії; зменшення пролетарського ядра парторганізації; несплата членських внесків; криза ВЛКСМ/ЛКСМУ як молодіжного партійного резерву; прогресуюче зростання у лавах комуністів незгоди з офіційною політикою партії; відкриті протести у партійних лавах; поява альтернативних політичних організаційних утворень в межах компартійних структур). Визначено, що особливістю функціонування компартійних структур на Київщині було їх граничне наближення до столиці та республіканського центру прийняття рішень – ЦК КПУ, що знаходився у Києві. Цей фактор перетворювався залежно від ситуації та обставин або на блокуючий/стримуючий дезінтеграційні та дестабілізуючі процеси у партії чинник, або ж на каталізатор та прискорювач негативних для КППС тенденцій та процесів.

Ключові слова: *перебудова, криза, процес, тенденції, трансформації, КППС, КПУ, компартійні структури, державно-партійна номенклатура, Київський обласний компартійний осередок.*

Постановка проблеми. Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю аналізу суспільно-політичних процесів, які відбувалися в період перебудови, що зумовили появу на світовій мапі незалежної України. За цих обставин, з одного боку, ретельне вивчення уроків практичного керівництва масштабними модернізаційними процесами у суспільстві доби перебудови дасть можливість врахувати цей досвід у сучасній практиці державотворчого процесу, з іншого, – значна частина суспільних процесів, явищ та політичних суб'єктів доби перебудови ще нині існують і впливають на суспільний розвиток, і тому ретельне вивчення першооснов, витоків та специфіки цих факторів суспільного життя, врахування та використання набутої в ході дослідження інформації є

не лише важливою умовою та складовою частиною сучасного процесу розбудови держави в Україні, а й своєрідним підґрунтям політичного прогнозування. Крім того, недостатній аналіз питань пов'язаних з динамікою та специфікою соціально-політичних процесів на регіональному рівні не дають можливості відтворити цілісну картину суспільного розвитку України в 1985–1991 рр. За цих обставин ми обрали об'єктом дослідження Київщину як регіон, близький до центру прийняття республіканських рішень – Києва і як територію населення якої постійно перебувало в епіцентрі суспільно-політичного життя України в період перебудови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність вивчення історії здобуття Україною

незалежності не викликає сумнівів. Ретельне вивчення механізму, специфіки та наслідків трансформаційних процесів доби перебудови та ролі і місця в них українського фактору набуває особливої актуальності й неабиякої ваги та значення. Дослідження Ю. Алєксєєва, С. Кульчицького, А. Слюсаренка [1], В. Барана [2], О. Бойка [3, 4], В. Даниленка [6], В. Литвина [21] та ін. стали першими спробами в українській історіографії комплексно проаналізувати цей гранично важливий та доленосний, але недостатньо вивчений період в історії нашої країни. У цих узагальнюючих працях лише частково висвітлювалась кризові явища та процеси у діяльності КПРС/КПУ. Безпосередньо ця проблема стала предметом досліджень М. Карабанова [18], Р. Коваленко [19], О. Наконечної [22], А. Семененко [23] та ін. Разом з тим, кризові явища у компартійних структурах доби перебудови на регіональному рівні вивчені ще недостатньо. Для підготовки статті були використані фонди Державного архіву Київської області, Центрального державного архіву громадських об'єднань та україніки, а також історіографічні джерела.

Постановка завдання. Метою нашої статті є вивчення та аналіз передумов та причин появи у роки перебудови кризових явищ в КПРС/КПУ на союзному та республіканському рівнях, а також дослідження характерних рис та особливостей виявів цієї кризи у компартійних структурах Київщини.

Виклад основного матеріалу. У середині 80-х рр. XX ст. у СРСР в цілому та Україні зокрема розпочались масштабні трансформаційні процеси, які отримали назву «перебудова» і мали на меті подолання застійних явищ попереднього періоду та надання суспільству позитивного модернізаційного імпульсу. Втім, компартійні структури, що формально виступили ініціаторами суспільних змін, не лише не змогли їх здійснити позитивні, а й почали прогресуюче втрачати власні позиції та авторитет. Зокрема, у червні 1990 р. ідеологічний відділ ЦК КПУ, який провів соціологічне дослідження «Компартія України на етапі оновлення» змушений був констатувати: «Продовжує поглиблюватись процес втрати довір'я до партії та її органів...» Цей невтішний висновок ґрунтувався на тому, що однозначно КПРС у даний період підтримувала лише третина населення республіки. Особливо тривожив керівництво Компартії України характер політичних настроїв у середовищі робітничого класу та селянства – традиційної опори та соціальної бази. Опитування продемонструвало,

що на момент його проведення, за Компартію проголосувало б лише 47,1% селян та лише 26,3% робітників (характерно і показово, що 40,2% представників робітничого класу заявили, що голосували б проти КПУ). Цей соціологічний аналіз сигналізував не лише про падіння у суспільстві авторитету КПРС в цілому та КПУ зокрема, а й вказував на серйозні симптоми глибокої кризи всередині самої партії. Достатньо сказати, що однозначно її підтримували менше двох третин комуністів (62%), крім того, лише 37,7% членів партії вбачали у Компартії України реальну силу, здатну вивести республіку з кризової ситуації. Характерно і показово, що 20,4% опитаних комуністів підтримали представників «Демократичної платформи» [23, арк. 18, 40].

Основними причинами наростаючої кризи в Комуністичній партії в цей час були: відставання перебудови у КПРС від перебудовчих процесів у суспільстві, які вона ініціювала; закутість політичної думки у рамках марксизму-ленінізму, її консервація; споживацьке ставлення партійного керівництва різних рівнів до суспільно-політичних досліджень, основний вектор яких був направлений, як правило, на обґрунтування заднім числом офіційних партійних рішень; низький рівень вивчення інтересів та настроїв народу, невміння кваліфіковано їх врахувати при розробці тактичних питань та стратегічних проблем; тривале блокування вільнодумства, своєрідний культ єдності поглядів, що фактично звели процес оволодіння базовими ідеологічними постулатами до догматичного сприйняття, а не творчого осмислення та подальшого розвитку; шаблон та формалізм у підходах до пропагандистських акцій; непотоплюваність номенклатури, продовження практики перетасовування кадрів; загострення боротьби реформаторської та консервативної течій у керівництві партії; консерватизм і негнучкість партійного апарату; збереження домінуючої ролі виконавчих партійних органів за рахунок виборних; обмеження самостійності низових партійних ланок; опозиційна діяльність альтернативних політичних партій та рухів.

Серйозні проблеми накопичилися у Комуністичній партії і у організаційній сфері. Проявами організаційної кризи КПУ були послаблення партійних структур по вертикалі і по горизонталі; консерватизм кадрової політики; формальний характер виборності; падіння дисципліни; відсутність єдності у поглядах на організаційну будову партії; поява у партійних лавах центробіжних сил; обмеження внутріпартійної гласності, панування

тотальної таємності на всіх рівнях; граничне обмеження впливу рядових комуністів на визначення офіційної партійної лінії, різке зниження їх політичної активності тощо. Особливо тривожним для КПУ було те, що негативні процеси розгорнулися у низових ланках організаційної структури партії – первинних партійних організаціях. Хоча протягом 1986–1990 рр. кількість цих організацій в Україні за інерцією зросла з 70 947 до 72 271, проте, кількість комуністів, що припадала на одну первинну парторганізацію за цей період зменшилась: на підприємствах промисловості зі 107 до 103 осіб, у радгоспах з 65 до 64, а в колгоспах з 57 до 53 [19, с. 47, 50].

Про глибокі кризові тенденції в організаційній сфері свідчила динаміка прийому в КПУ та вибуття з лав партії. Формально за інерцією, зумовленою багаторічною монополією партії у житті суспільства, число комуністів зростало. Якщо у 1985 р. республіканська партійна організація нараховувала 3 142 995, то в 1990 р. – 3 294 038 осіб. Проте, уже в цей період досить помітною була і ціла низка негативних процесів та явищ. По-перше, суттєво впали темпи зростання партійних лав: у 1986 р. в членами КПРС стали 94 983 особи, а в 1989 р. – лише 65 265. По-друге, суттєво зменшилась кількість, бажаних стати кандидатами у члени партії – у 1986 р. – їх було 104 572, а у 1990 р. – лише 66 450 чоловік. По-третє, різко зменшився у складі кандидатів у члени КПРС відсоток робітників: якщо у 1986 р він становив 58% загальної кількості прийнятих, то у 1989 р. – лише 38,9%. По-четверте, відсоток молоді (осіб до 30 років) прийнятих кандидатами у члени КПРС у республіці протягом 1985–1989 р. впав фактично на 13%. По-п'яте, частково зменшилась у добу перебудови кількість відмов у прийомі кандидатами у члени партії, що свідчило про певне зниження вимог до майбутніх комуністів, яке в перспективі вело до ослаблення боєздатності КПУ [19, с. 10, 23, 24, 28, 30].

На регіональному рівні ці процеси розвивалися майже аналогічно республіканським, хоча і мали свою специфіку. Зокрема, кризові тенденції та явища у діяльності компартійних структур на Київщині виявлялися у наступному:

1. Зменшення кількості осіб, які бажали стати членами КПРС. У 1988 році прийом у члени КПРС по Шевченківському району міста Києва скоротився на 50% порівняно з 1987 роком на 32%, а за перші 4 місяці 1989 року майже на 50% порівняно з 1988 роком. Із 64 парторганізацій підприємств економічної сфери, зокрема промисловості,

будівництва, транспорту, зв'язку тільки в 16 було оновлено склад. В 1989 р. у Київській обласній парторганізації КПУ кількість осіб, які стали кандидатами і членами партії скоротилася у 3,9 разів [15, арк. 17; 16, арк. 141–142].

2. Посилення процесу виходу з партії. Якщо у 1989 р. з компартійних структур Київщини вийшли 415 осіб, то за перше півріччя 1991 р. – 4967, тобто майже у 12 разів більше. Потужним каталізатором процесу виходу з партії у другій половині 1990 р. стало скасування 6 статті Конституції СРСР, яка закріплювала керівну роль КПРС. Уже в листопаді 1990 року на конференції Київської обласної організації КПУ зазначалося, що кількість вибулих членів з партійних рядів в місті Ірпінь зросла у 15 разів, у Білій Церкві – у більш, ніж 20 разів, у Києво-Святошинському районі – у 40 разів [19, с. 165]. Поступово почав складатися негативний для КПРС баланс між тими, хто вступив до лав партії і тих, хто вийшов. Зокрема в Обухові за перше півріччя 1991 р. прийнято в склад партії 9 осіб, натомість за цей час виключено 90 осіб, крім того а добровільно вийшло 171 особа [17, арк. 189]. Схожі процеси розгорталися і Васильківській районній партійній організації, зі складу якої у 1990 р. вийшло – 511 осіб, за перше півріччя 1991 р. – 613 осіб, а вступило за той же ж період 8 та 11 осіб відповідно [17, арк. 198].

3. Помітне скорочення чисельності обласної парторганізації. Згідно з даними Київського обкому за I півріччя 1991 року партійні документи здали 4 тисячі 967 осіб, що становила 4,8 її складу, а загальна чисельність обласної парторганізації з 1989 до середини 1990 року скоротилася на 2 тисячі 608 осіб [15, арк. 17; 16, арк. 141–142]. Яскравим прикладом пануючих у період перебудови тенденцій може слугувати ситуація у Броварській міській організації КПУ – якщо у 1989 р. кількість членів цієї організації зросла на 40 осіб, то за перші 9 місяців 1990 року її чисельність скоротилася на 388 осіб. У первинних організаціях КПУ Броварського району відсоток членів, які вийшли з партії перебував у межах від 13% до 24% від загальної кількості [19, с. 169].

4. Поступове старіння партійних лав та ослаблення їх оновлення/омолодження. Досить яскравим свідченням кризових явищ в обласній парторганізації було збільшення середнього віку членів партії і відповідно зменшення кількості молодих комуністів. Середній вік членів партійної організації Київської області у жовтні 1990 р. становив 48 років, кількість комуністів у віці

понад 50 років – 42%, до 25 років – лише 2,9 відсотка. Якщо у 1989 р. обласну парторганізацію поповнили 473 осіб віком до 25 років, то у 1990 р. лише 48 [26, арк.65].

5. Скорочення чисельності управлінських працівників компартійних структур. Зокрема, протягом 1991 р. апарат Київського обкому партії був скорочений з 76 до 50 людей, міськкомів, райкомів – з 580 до 320, кількість технічних працівників і співробітників, які обслуговують апарат зменшилася з 479 до 259 осіб [26, арк. 46].

6. Ліквідація партійних осередків. Прогресуюча втрата КПРС авторитету та впливу у суспільстві особливо після скасування 6 статті Конституції негативно відбилася на партійних структурах та організаційній роботі. Протягом 1990 р. у Київській області припинили свою діяльність 3 тис. 420 партійних груп, зокрема у Яготинському районі з 75 груп залишилося лише 2, у Баришівському з 127 – 6, Сквирському – з 108 – 17, Броварському – з 233 – 15 [26, арк. 46]. У подальшому ці процеси лише посилювалися. Станом на червень 1991 р. почався процес різкого зменшення кількості цехових парторганізацій в області, з 48 залишилося лише 19, зі 101 партгруп залишилося лише 13 [17, арк. 175].

7. Зміна ставлення до КПРС та її членів у суспільстві, зниження рейтингів комуністичної партії. В цілому у період перебудови суспільна ситуація для комуністів складалася не сприятливо – реформи здійснювалися непослідовно та пробуксовували, соціально-економічні показники погіршувалися, а на цьому фоні авторитет КПРС суттєво знижувався. У результаті населення СРСР в цілому та України, зокрема, протягом короткого часу кардинально змінило своє ставлення до образу партії як такої. Тепер особа комуніста дедалі частіше вважалася такою, що не відповідає суспільному запиту. Так, за результатами дослідження, проведеного владними структурами наприкінці листопада 1989 р. у Москві, Азербайджані, Вільнюсі, Київській, Ростовській, Сир-Дар'їнській областях та Хабаровському краї у свідомості суспільства комуніст сприймався, як той, хто живе за рахунок інших, і лише 21% опитаних оцінювали діяльність членів партії позитивно. Аналогічні тенденції втрати КПРС авторитету засвідчили і місцеві опитування. Зокрема, вивчення громадської думки проведене у середині 1990 р. у Сквирському районі Київської області засвідчило: 23% комуністів були переконані, що у КПРС немає шансів витримати конкуренцію в умовах, коли вже не існувало, безальтернативності

партії і тому на цьому фоні вихід з партії, який масово почався після скасування 6 статті Конституції не видавався чимось незвичайним, а 14,2% комуністів – позитивно оцінювали цей процес. Крім того, ситуація, була настільки складною, що вже 8 з 14 опитаних безпартійних оцінили шанси на зміни як низькі [19, с. 172], тобто процес зниження рейтингів комуністичної партії в області був очевидний. Криза політичної влади була комплексна, вона існувала не лише в рамках партії та її керівництва, головне, що довіра суспільства до КПРС досить швидко і різко знизилася. Яскравим свідченням послаблення зв'язку КПРС з масами та падіння її авторитету є динаміка письмових звернень громадян у партійні органи. Статистика засвідчує, що за перше півріччя 1990 р. на адресу Київського обкому КПУ надійшло 990 листів, у яких громадяни торкалися різних аспектів суспільних проблем, а за той самий період 1991 р. – лише 223, тобто кількість письмових звернень зменшилася більш як у чотири рази [13, арк. 1]. Отже, суспільство зневірилось у силах та авторитеті комуністичної партії, усвідомило, що у нових умовах стара компартійна номенклатура не може вирішити нагальні проблеми оскільки вже не контролює ситуацію.

8. Зменшення пролетарського ядра парторганізацій. У квітні 1990 року на пленумі Білоцерківської районної парторганізації зафіксували зменшення кількості бажаючих потрапити в партію робітників та працівників колгоспів на 20% [11, арк. 11]. Лише за перше півріччя 1991 р. у Броварському районі з КПУ вийшло 171 членів, з них – 55 робітників [17, арк. 186]. Варто підкреслити, що за офіційною статистикою 75% вибулих членів обласної парторганізації Київщини були робітниками, що ставило під сумнів базові комуністичні організаційні принципи та ідеологічні гасла [12, арк. 66].

9. Несплата членських внесків. Складною була ситуація пов'язана з оплатою членських внесків. Станом на 1 жовтня 1990 р. кількість комуністів Київської обласної парторганізації, які не сплатили членські внески становила 7532 осіб, або 6,9% від усієї кількості, а 1726 з них мали заборгованість за 3 і більше місяців, у результаті сумарний борг місцевих парторганізацій по області складав 56,9 тис. карбованців [26, арк. 46]. Варто підкреслити, що у подальшому ситуація не покращилася – на 1 січня 1991 р. 7 тис. 205 членів КПРС (7% від усієї кількості комуністів Київської обласної парторганізації) не сплатили партійні членські внески, а кількість тих, хто не сплатив внески за

3 і більше місяців зроста до у 7,7 разів порівняно з початком попереднього року [19, с. 170–171]. Характерно, що несплата членських внесків для значної частини комуністів компартійних структур Київщини була лише першим кроком до складання партійних квитків та виходу з партії, що яскраво демонструвало настрої всередині КПРС та небажання громадян визнавати себе ідеологічно приналежним до цієї організації.

10. Криза ВЛКСМ/ЛКСМУ як молодіжного партійного резерву. Яскравим та очевидно типовим для області та республіки прикладом кризових явищ, негативних процесів та тенденцій у лавах комсомолу може слугувати ситуація у Білій Церкві. Зокрема, станом на 1 грудня 1989 р. у місті діяли лише 200 комсомольсько-молодіжних організацій, що було менше на 158 одиниць порівняно з 1987 р. За період з 1985 по 1989 р. кількість білоцерківських комсомольців зменшилася на 3500 осіб. Причому негативні процеси наростали: якщо у 1989 р. до міського осередку ЛКСМУ Білої Церкви вступило 2493 осіб, то за першу половину 1991 р. – лише 47 [5, с. 392, 393, 407]. У цьому контексті учасники III пленуму Київського обкому Компартії України та ЛКСМУ, що відбувся 15 червня 1991 р., з тривогою вказували на зменшення кількості членів обласної партійної організації протягом 2 років на 18 тис., членів обласного комсомолу – на 40 тис. Крім того прийом у члени КПРС через ЛКСМУ за цей час скоротився із 2 тис. до 100 осіб [19, с. 173].

11. Прогресуюче зростання у лавах комуністів незгоди з офіційною політикою партії. Дедалі голосніше звучала з низових партійних осередків критика різких змін центральними органами своєї позиції та офіційної лінії, що неодноразово ставило у незручне становище партійні осередки на місцях. Зокрема, секретар парткому радгоспу «Димерський» Вишгородського району Київської області, В. Стич на одній з обласних нарад компартійних структур у 1989 р., висловлюючи думку значної частини керівників первинних партійних організацій, небезпідставно зауважував: «Відчувається шарахання по лінії вищих партійних органів. Наприклад, відносно НРУ з початку була негативна позиція ЦК Компартії України. Ми проводили збори, одноголосно засудили НРУ, вказали на несумісність участі в ньому з членством у партії. В той же час ні один з лідерів «Руху» не розглянутий у партійному порядку, зараз же звучать заклики йти на діалог. Можливо варто в таких випадках більш поглиблено вивчати проблему, обговорювати, виробляти тактику, а вже

потім приймати якісь рішення» [3, с. 284]. Зростання опозиційних настроїв серед рядових членів КПРС чітко прослідковується і на прикладі Білоцерківської міської парторганізації: у 1988 р. з неї вийшли 44 комуністи, з яких лише кожен п'ятий вказав, що причиною виходу є незгода з політикою партії, а вже у першому півріччі 1991 р. на цю причину вказував кожен другий з тих, хто залишив партійні лави [7, арк. 85; 8, арк. 12; 9, арк. 58зв.].

12. Відкриті протести у партійних лавах. У процесі суспільно-політичних трансформацій доби перебудови відбулись кардинальні зміни у світобаченні та світосприйнятті рядових членів партії, які здавалося б були фанатично відданими комуністичним ідеям, з часом почали вдаватися до протестних дій – привселюдного та демонстративного спалювання своїх партійних квитків на міських площах. Одним з прикладів стала така акція членів Білоцерківського міського осередку партії, яка відбулася в травні 1990 р. і була розглянута конференції Білоцерківської районної організації КПУ в тому ж травні 1990 року [10, арк. 35].

13. Поява альтернативних політичних організаційних утворень в межах компартійних структур. У в інформаційні записці «Про необхідність збереження єдності партії, консолідації її конструктивно налаштованих сил в умовах плюралізму думок і багатопартійності, розроблений ідеологічним відділом Київського обкому КПУ і, яка датується 10 квітня 1990 р. пояснювалося про 2 шляхи формування багатопартійності: а) формування альтернативних партій за рахунок виходу з неї великої кількості учасників; б) формування партійних організацій за рахунок розколу всередині КПРС, коли утворюється значна кількість місцевих осередків КПРС, а також фракцій всередині партії [4, арк. 32–49]. Яскравим проявом внутріпартійного розколу стала IV Всесоюзна конференція прихильників Марксистської платформи в КПРС, яка відбулася у Києві 18–19 травня 1990 р. На цьому зібранні були присутніми 245 делегатів (всього 430 осіб). Характерно і показово, що 190 учасників конференції представляли Київ, були також представники Вінницької, Волинської, Донецької, Запорізької, Житомирської, Івано-Франківської, Львівської, Одеської, Тернопільської, Харківської та Чернігівської областей. На пленарних засіданнях гостро обговорювалися два питання: про становище в країні і партії, а також про проект нової програми КПРС. Член ЦК КПРС О. Бузгалін у своєму виступі окреслив основні віхи майбутньої еволюції Марксистської

платформи, зазначивши, що назріла необхідність створення в партії сильної фракції, яка з часом могла б перетворитися у самостійну партію. До складу координаційної ради Марксистської платформи в КПРС було обрано інженера Київського заводу ім. Лепсе М. Пасічника [25, арк. 187, 188, 190, 191].

Висновки. Отже, аналіз функціональних потенціалів та політичної практики КПРС у добу перебудови дозволяє дійти висновку, що суть партійної кризи, яка заторкнула всі сфери діяльності від теоретичної до організаційної, полягала у її нездатності відповісти на виклики часу і повноцінно та якісно забезпечити реалізацію назрілої системної модернізації суспільства. Партія так і не змогла, перебудовуючи країну, органічно з нею перебудуватись сама. Наслідками глибокої кризи в Комуністичній партії у внутріпартійному житті були масовий вихід з її лав, утворення фракцій та платформ, регіоналізація та децентралізація партійних структур; у загальнополітичному – прогресуюче падіння авторитету в народі КПРС в цілому та КПУ, зокрема; обмеження її доступу до реальних важелів впливу на розвиток трансформаційних процесів; втрата контролю за ходом реформ; зростання тенденцій стихійності, хаотичності, неконтрольованості у розвитку суспільства. Занепад і деградація КПРС відбувалися на регіональному рівні практично аналогічно загальносоюзним

та республіканським процесам, хоча і мали свою специфіку. Зокрема, у діяльності компартійних структур на Київщині кризові тенденції та явища виявлялися у наступному: зменшення кількості осіб, які бажали стати членами КПРС; посилення процесу виходу з партії; помітне скорочення чисельності обласної парторганізації; поступове старіння партійних лав та ослаблення їх оновлення/омолодження; скорочення чисельності управлінських працівників компартійних структур; ліквідація партійних осередків; зміна ставлення до КПРС та її членів у суспільстві, зниження рейтингів комуністичної партії; зменшення пролетарського ядра парторганізацій; несплата членських внесків; криза ВЛКСМ/ЛКСМУ як молодіжного партійного резерву; прогресуюче зростання у лавах комуністів незгоди з офіційною політикою партії; відкриті протести у партійних лавах; поява альтернативних політичних організаційних утворень в межах компартійних структур. Особливістю функціонування компартійних структур на Київщині було їх граничне наближення до столиці та республіканського центру прийняття рішень – ЦК КПУ, що знаходився у Києві. Цей фактор перетворювався залежно від ситуації та обставин або на блокуючий/стримуючий дезінтеграційні та дестабілізуючі процеси у партії чинник, або ж на каталізатор та прискорювач негативних для КПРС тенденцій та процесів.

Список літератури:

1. Алексєєв Ю. М., Кульчицький С. В., Слюсаренко А. Г. Україна на зламі історичних епох: Державотворчий процес 1985–1999 рр.: навч. посіб. К.: ЕксОб, 2000. 296 с.
2. Баран В. К. Україна: новітня історія (1945–1991 рр.). Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2003. 670 с.
3. Бойко О. 30 років незалежності України. Т. 1: До 18 серпня 1991 року. Харків: Фоліо, 2021. 448 с.
4. Бойко О. Д. Україна в 1985–1991 рр.: основні тенденції суспільно-політичного розвитку: монографія. Київ: ІПіЕНД, 2002. 306 с.
5. Бондар А. Молодь Білої Церкви 1917–1991 рр. Біла Церква: Вид. Пшонківський О. В., 2020. 492 с.
6. Даниленко В. М. Україна в 1985–1991 рр. остання глава радянської історії. Київ: Інститут історії України НАН України, 2018. 278 с.
7. Державний архів Київської обл. Ф. П-1. Оп. 88. Спр. 890.
8. Державний архів Київської обл. Ф. П-1. Оп. 88. Спр. 925.
9. Державний архів Київської обл. Ф. П-1. Оп. 88. Спр. 905.
10. Державний архів Київської обл. Ф. П-29. Оп. 47. Спр. 1.
11. Державний архів Київської обл. Ф. П-29. Оп. 47. Спр. 9.
12. Державний архів Київської обл. Ф. П-30. Оп. 42. Спр. 38.
13. Державний архів Київської обл. Ф. П-5. Оп. 117. Спр. 986.
14. Державний архів Київської обл. Ф. П-5. Оп. 117. Спр. 910.
15. Державний архів Київської обл. Ф. П-5. Оп. 117. Спр. 950.
16. Державний архів Київської обл. Ф. П-5. Оп. 117. Спр. 987.
17. Державний архів Київської області. Ф. П-5. Оп. 117, Спр. 991.
18. Карабанов М. Від всевладдя до краху (КПРС-КПУ в 1985–1991 рр.). Київ : Освіта, 1993. 76 с.

19. Коваленко Р. Документи компартійних організацій Київської області у контексті вивчення кризи монопартійності та становлення політичного плюралізму в Україні (1988–1991 рр.). *Архіви України*. 2022. № 1. С. 161–185.
20. Компартія України. Цифри. Матеріали: До XXVIII з'їзду Компартії України. К.: Політвидав України, 1990. 254 с.
21. Литвин В., Політична арена України: дійові особи та виконавці. Київ: Абрис, 1994. 495 с.
22. Наконечна О. Сучасна вітчизняна історіографія про занепад комуністичної партії України у 1985–1991 рр. та причини розпаду СРСР як тоталітарної держави. *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії*: зб. наук. праць. Вип. 14. 2011. С. 282–291.
23. Семененко А. Діяльність політичних партій та громадських організацій України по утвердженню її державного суверенітету (1985–1991 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Семененко Андрій Ігорович; Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2010. 14 с.
24. ЦДАГОУ, Ф.1, Оп. 32, Спр. 2860.
25. ЦДАГОУ, Ф.1, Оп. 32, Спр. 2905.
26. ЦДАГОУ, Ф.1, Оп. 55, Спр. 6591.

Boyko O. D., Pishta A. Ya. CRISIS OF COMMUNIST PARTY STRUCTURES IN THE KYIV REGION DURING THE YEARS OF PERESEBUDOV

The article is devoted to the problem of the crisis of communist party structures in the Kyiv region during the years of peresebuvo. The work investigates the causes and nature of crisis phenomena and processes in the activities of the CPSU/KPU both at the all-Union and republican levels and at the regional level using the example of the Kyiv region. To prepare the article, the funds of the Central State Archive of Public Associations and Ukrainian Studies and the State Archive of the Kyiv region were used, published sources and scientific works were used. In the process of work, the following research methods were applied: historicism, retrospective, comparative-historical, analytical, systematic, etc. The authors analyzed the characteristic features and peculiarities of crisis processes and phenomena using the example of the Communist Party structures of the Kyiv region (reduction in the number of people who wanted to become members of the CPSU; intensification of the process of leaving the party; noticeable reduction in the number of regional party organizations; gradual aging of party ranks and weakening of their renewal/rejuvenation; reduction in the number of administrative employees of Communist Party structures; liquidation of party cells; change in attitude towards the CPSU and its members in society, decrease in the ratings of the Communist Party; reduction of the proletarian core of party organizations; non-payment of membership fees; crisis of the VLKSM/LKSMU as a youth party reserve; progressive growth in the ranks of communists of disagreement with the official policy of the party; open protests in party ranks; emergence of alternative political organizational formations within the Communist Party structures). It was determined that a feature of the functioning of the Communist Party structures in the Kyiv region was their extreme proximity to the capital and the republican decision-making center – the Central Committee of the Communist Party of Ukraine, which was located in Kyiv. This factor turned, depending on the situation and circumstances, either into a factor blocking/restraining disintegration and destabilizing processes in the party, or into a catalyst and accelerator of negative trends and processes for the CPSU.

Key words: perestroika, crisis, process, trends, transformations, CPSU, Communist Party structures, state-party nomenclature, Kyiv regional Communist Party cell.